

TRƯỜNG ĐẠI HỌC BÁCH KHOA HÀ NỘI
KHOA SƯ PHẠM KỸ THUẬT

=====000=====

BÀI GIẢNG MÔN HỌC
LÝ LUẬN DẠY HỌC

(Phần đại cương – Cho sinh viên các lớp Sư phạm kỹ thuật)

Người biên soạn: Th.S. Tiêu Kim Cương

Hà nội, 10 – 2004

TRƯỜNG ĐẠI HỌC BÁCH KHOA HÀ NỘI
KHOA SƯ PHẠM KỸ THUẬT

=====000=====

BÀI GIẢNG MÔN HỌC
LÝ LUẬN DẠY HỌC

(Phần đại cương – Cho sinh viên các lớp Sư phạm kỹ thuật)

Người biên soạn: Th.S. Tiêu Kim Cương

Thời lượng: 3 ĐVHT

Bài tập (Thực hành): 5 tiết

Phương tiện sử dụng: Đèn chiếu + Bảng

Hình thức đánh giá: Thi + Thảo luận + Kỹ năng soạn giáo án

MỤC TIÊU

Sau khi học xong môn học này người học có khả năng:

- *Hiểu các khái niệm cơ bản và các mối quan hệ giữa chúng trong hệ thống lý luận của Dạy và Học diễn ra trong nhà trường và các cơ sở giáo dục.*
- *Ứng dụng các kiến thức học được soạn giáo án cho một bài giảng cụ thể (cả lí thuyết và thực hành).*

CÁC MÔN ĐÃ HỌC

- Tâm lý học đại cương
- Giáo dục học

CÁC MÔN KẾ THỪA

- Lý luận và công nghệ dạy học (Lý luận dạy học II)
- Phương pháp giảng dạy các môn kỹ thuật

MỤC LỤC

Chương 1 MỞ ĐẦU	6
1.1. Các khái niệm cơ bản	6
1.1.1. Giáo dục.....	6
1.1.2. Mục tiêu giáo dục	6
1.1.3. Nội dung giáo dục	6
1.1.4. Các môn khoa học giáo dục	7
1.2. Lý luận dạy học	9
1.2.1. Khái niệm.....	9
1.2.2. Đối tượng, chức năng, nhiệm vụ của Lý luận dạy học đại cương.....	9
a. Đối tượng	9
b. Chức năng, nhiệm vụ	9
1.2.3. Mối quan hệ của Lý luận dạy học với các khoa học khác	9
1.3. Vài nét lịch sử của Lý luận dạy học	10
1.3.1. “Dạy học” trong thời kì nguyên thủy	10
1.3.2. “Dạy học” trong thời kì cổ đại (Chiếm hữu nô lệ).....	10
1.3.3. Dạy học trong thời kì trung cổ	11
1.3.4. Dạy học thế kỉ 16-17	12
Chương 2 QUÁ TRÌNH DẠY HỌC	14
2.1. Định nghĩa	14
2.2. Bản chất của quá trình dạy học	14
2.2.1. Logic của quá trình dạy học	14
a. Logic khoa học và logic tâm lý học của sự lĩnh hội trong logic của quá trình dạy học	14
b. Các kiểu logic của quá trình dạy học	15
c. Cấu trúc của logic của quá trình dạy học	16
2.2.2. Động lực của quá trình dạy học	16
a. Học thuyết về sự hoạt động có đối tượng (thuyết hành vi)	16
b. Động cơ học tập chính là động lực của hoạt động học tập	17
2.2.3. Mô hình của quá trình dạy học.....	19
a. Mô hình đơn giản của quá trình dạy học	19
b. Mô hình chức năng của quá trình dạy học	19
2.2.4. Các yếu tố ảnh hưởng đến quá trình dạy học	20
2.3. Hoạt động học	22
2.3.1. Định nghĩa	22
2.3.2. Bản chất của hoạt động học.....	23
2.3.3. Cấu trúc của hoạt động học	24
2.3.4. Quá trình lĩnh hội khái niệm.....	25
2.3.5. Quá trình lĩnh hội kĩ năng, kĩ xảo.....	25
2.4. Hoạt động dạy	27
2.4.1. Định nghĩa.....	27
2.4.2. Các hình thức của hoạt động dạy.....	27
2.4.3. Mục đích, nhiệm vụ của hoạt động dạy	27
2.4.4. Chức năng của hoạt động dạy	28
2.4.5. Những yêu cầu với người thầy để thực hiện tốt hoạt động dạy	28

Chương 3 CÁC NGUYÊN TẮC DẠY HỌC.....	29
3.1. Định nghĩa.....	29
3.2. Nguyên tắc thứ nhất: <i>Tính giáo dục trong quá trình dạy học</i>	29
3.3. Nguyên tắc thứ hai: <i>Tính khoa học và tính vừa sức trong quá trình dạy học</i>	29
3.4. Nguyên tắc thứ ba: <i>Tính thực tiễn trong quá trình dạy học</i>	31
3.5. Nguyên tắc thứ tư: <i>Tính tự giác, tích cực, tự lực của người học dưới sự chỉ đạo của giáo viên trong quá trình dạy học</i>	31
3.6. Nguyên tắc thứ năm: <i>Tính trực quan trong quá trình dạy học</i>	32
3.7. Thảo luận cách vận dụng của tính vừa sức và tính trực quan.....	33
Chương 4 MỤC TIÊU DẠY HỌC.....	34
4.1. Các khái niệm.....	34
4.2. Vị trí và tầm quan trọng của mục tiêu dạy học.....	34
4.3. Các loại mục tiêu dạy học.....	35
4.4. Mục tiêu chuyên biệt.....	36
4.4.1. Định nghĩa.....	36
4.4.2. Các yếu tố cấu thành nên mục tiêu chuyên biệt.....	36
4.4.3. Các tiêu chuẩn của mục tiêu chuyên biệt.....	36
4.5. Phương pháp xác định mục tiêu.....	36
4.5.1. Phương pháp chuyên gia.....	36
4.5.2. Phương pháp nghiên cứu phân tích.....	37
4.4.3. Phương pháp phân tích xếp loại.....	37
4.6. Thực hành xác định mục tiêu chuyên biệt.....	37
Chương 5 NỘI DUNG DẠY HỌC.....	38
5.1. Các khái niệm.....	38
5.2. Chương trình môn học.....	39
5.3. Tài liệu dạy học.....	40
5.4. Những mâu thuẫn trong việc xác định nội dung dạy học và hướng giải quyết.....	41
5.4.1. Những mâu thuẫn.....	41
5.4.2. Hướng giải quyết.....	41
Chương 6 PHƯƠNG PHÁP DẠY HỌC.....	42
6.1. Khái niệm.....	42
6.2. Phân loại phương pháp khoa học.....	42
6.3. Phương pháp dạy học.....	43
6.4. Sự chuyên hoá của phương pháp khoa học thành phương pháp dạy học.....	45
6.5. Phân loại phương pháp dạy học.....	46
6.6. Một số phương pháp dạy học truyền thống.....	48
6.6.1. Phương pháp thuyết trình (Diễn giảng).....	48
6.6.2. Phương pháp đàm thoại.....	50
6.6.3. Phương pháp làm mẫu – quan sát.....	51
Chương 7 PHƯƠNG TIỆN DẠY HỌC.....	53
7.1. Phương tiện dạy học và các vấn đề liên quan.....	53
7.1.1. Khái niệm.....	53
7.1.2. Phương tiện dạy học và truyền thông.....	54
7.1.3. Phân loại phương tiện dạy học.....	54
7.2. Quá trình dạy học với sự trợ giúp của máy tính.....	57

7.2.1. Mô phỏng trong dạy học.....	57
7.2.2. Dạy học với sự trợ giúp trình diễn của máy tính.....	58
7.2.3. Dạy học với sự trợ giúp truyền thông của máy tính.....	59
7.2.4. Dạy học với sự trợ giúp điều khiển của máy tính	59
Chương 8 CÁC HÌNH THỨC TỔ CHỨC DẠY HỌC.....	60
8.1. Vài nét lịch sử về các hình thức tổ chức dạy học	60
8.2. Phân loại các hình thức tổ chức dạy học hiện nay	61
8.3. Một số hình thức tổ chức dạy học đặc trưng	62
8.3.1. Hình thức tổ chức dạy học theo kế hoạch Đan - Tôn	62
8.3.2. Hình thức diễn giảng	62
8.3.3. Hình thức tổ chức dạy học dưới dạng quan sát, tham quan ngoại khoá	63
8.3.4. Hình thức seminar	64
8.3.5. Hình thức thực hành.....	65
8.3.6. Hình thức phụ đạo	65
8.3.7. Hình thức học nhóm.....	65
Chương 9 KIỂM TRA, ĐÁNH GIÁ KẾT QUẢ HỌC TẬP.....	66
9.1. Những vấn đề chung về kiểm tra – đánh giá kết quả học tập.....	66
9.1.1. Khái niệm	66
9.1.2. Vị trí, mục đích và tầm quan trọng của Kiểm tra-Đánh giá	66
9.1.3. Các loại kiểm tra đánh giá	66
9.1.4. Những yêu cầu của Kiểm tra – Đánh giá.....	67
9.1.5. Các bước Kiểm tra – Đánh giá.....	67
9.2 Các phương pháp Kiểm tra – Đánh giá thông dụng	68
9.2.1. Kiểm tra – đánh giá tri thức	68
9.2.2. Kiểm tra – đánh giá kỹ năng.....	70
9.2.3. Kiểm tra – đánh giá thái độ.....	70
Chương 10 SOẠN GIÁO ÁN GIẢNG DẠY.....	71
10.1. Một số khái niệm và yêu cầu khi viết giáo án giảng dạy	71
10.1.1. Các loại kế hoạch dạy học của Giáo viên	71
10.1.2. Cấu trúc của một bài dạy	72
10.1.3. Các bước lên lớp.....	73
10.2. Các bước soạn một giáo án	73
10.3. Thực hành soạn giáo án giảng dạy	76
CÂU HỎI VÀ BÀI TẬP THAM KHẢO.....	77
Tài liệu tham khảo chính	84
Tài liệu tham khảo thêm.....	84

Chương 1 MỞ ĐẦU

1.1. Các khái niệm cơ bản

1.1.1. Giáo dục

Theo nghĩa rộng **giáo dục** được hiểu là toàn bộ những hoạt động có mục đích, có kế hoạch nhằm truyền đạt và chiếm lĩnh những kinh nghiệm của loài người để duy trì và phát triển xã hội hiện tại và tương lai => Xã hội hoá con người.

Theo nghĩa hẹp **giáo dục** được hiểu là một bộ phận của quá trình sư phạm nhằm hình thành niềm tin, lí tưởng, động cơ, tình cảm, thái độ của con người trong xã hội.

Cần phân biệt giáo dục (*education*) và đào tạo (*training*).

1.1.2. Mục tiêu giáo dục

Mục tiêu giáo dục là yếu tố quyết định đến toàn bộ các hoạt động giáo dục. Nếu mục tiêu đặt ra phù hợp với sự phát triển của một đất nước, đáp ứng được các nhu cầu của xã hội => Xã hội phát triển và ngược lại.

Mục tiêu của giáo dục Việt Nam là:

“Đào tạo con người Việt Nam phát triển toàn diện, có đạo đức, tri thức, sức khoẻ, thẩm mỹ và nghề nghiệp, trung thành với lí tưởng độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội; hình thành và bồi dưỡng nhân cách, phẩm chất và năng lực của công dân, đáp ứng yêu cầu xây dựng và bảo vệ Tổ quốc”.

Khó khăn: Thời gian học tập có hạn, lượng tri thức ngày càng tăng => Câu hỏi đặt ra là: Làm thế nào để vẫn cung cấp đủ lượng kiến thức cơ bản cho người học mà vẫn đảm bảo phù hợp với sự phát triển của nhân loại? => *Dạy học cách học, học suốt đời.*

1.1.3. Nội dung giáo dục

Xuất phát từ mục tiêu trên đây, giáo dục Việt Nam cần đảm bảo các nội dung sau:

- **Đức dục** (giáo dục hiểu theo nghĩa hẹp) => *Dạy cách làm người.*

- **Trí dục:** Giáo dục trí tuệ mà kết quả là học vấn. Đó là quá trình truyền thụ tri thức, kinh nghiệm của đời trước cho đời sau theo một hệ thống có chọn lọc (*hệ thống các môn khoa học*).

- **Giáo dục thể chất** => Rèn luyện thể lực cho người học.

- **Giáo dục thẩm mỹ** => Giúp cho người học biết cảm nhận cái đẹp.

- **Giáo dục nghề nghiệp** => Định hướng nghề nghiệp; Đạo đức nghề nghiệp và Kiến thức, Kỹ năng nghề nghiệp cho người học.

Hoạt động giáo dục của xã hội chủ yếu diễn ra trong nhà trường. Do đó, nhiệm vụ của nhà trường là hết sức to lớn, không chỉ giáo dục con người về mặt trí tuệ (*trí dục*) mà còn

phải giáo dục cả về mặt đạo đức (*đức dục*), sức khỏe (*giáo dục thể chất*), thẩm mỹ (*giáo dục thẩm mỹ*) và nghề nghiệp (*giáo dục nghề nghiệp*) để đảm bảo con người phát triển toàn diện, đáp ứng được các yêu cầu ngày càng cao của xã hội.

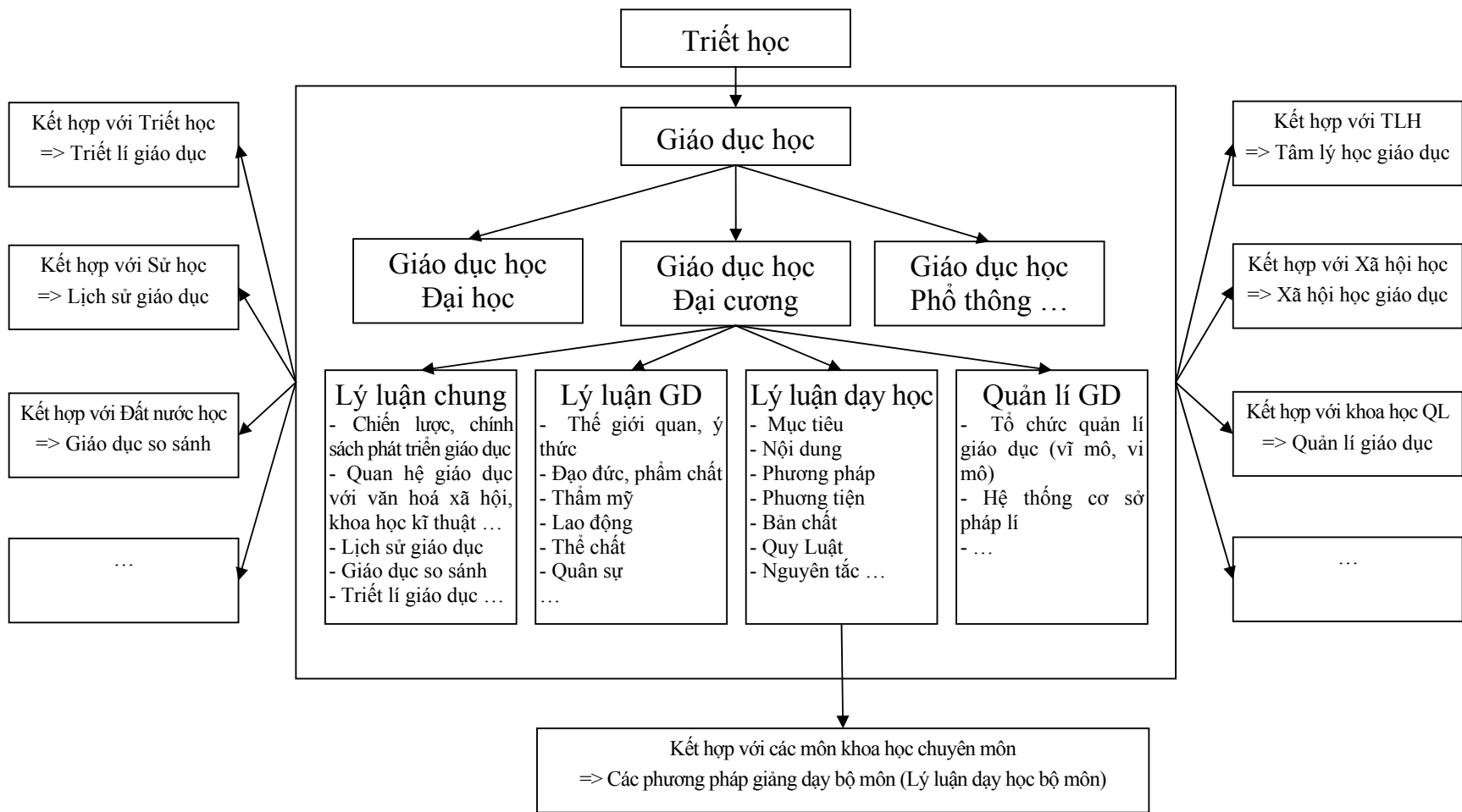
=> *Giáo dục đạo đức, thể chất, thẩm mỹ và nghề nghiệp phải thông qua và bằng giáo dục trí tuệ trong nhà trường.*

Quá trình trí dục diễn ra trong nhà trường được gọi là là ***Quá trình dạy học***. Đây là một quá trình đặc biệt và phức tạp trong đó con người (thầy và trò) vừa là chủ thể, vừa là đối tượng bị tác động.

Môn khoa học chuyên nghiên cứu về ***Quá trình dạy học*** gọi là môn “***Lý luận dạy học***”.

1.1.4. Các môn khoa học giáo dục

Là các môn khoa học chuyên nghiên cứu về các hoạt động giáo dục diễn ra trong xã hội => Khoa học giáo dục (Hình 1).

Kết hợp với Triết học
=> Triết lí giáo dục

Kết hợp với Sử học
=> Lịch sử giáo dục

Kết hợp với Đất nước học
=> Giáo dục so sánh

...

Kết hợp với TLH
=> Tâm lý học giáo dục

Kết hợp với Xã hội học
=> Xã hội học giáo dục

Kết hợp với khoa học QL
=> Quản lí giáo dục

...

Hình 1. Các môn khoa học giáo dục

1.2. Lý luận dạy học

1.2.1. Khái niệm

Chúng ta thử hình dung : “*Nếu ta đổ nước vào chiếc bình miệng hẹp một cách ào ạt, nước sẽ tràn ra ngoài hầu như toàn bộ. Tuy nhiên nếu ta đổ giọt kế tiếp giọt, chiếc bình sẽ được chứa đầy nước ...*”

Quá trình dạy học diễn ra trong trường học cũng dựa trên nguyên tắc tương tự như vậy. Vấn đề đặt ra là: *Làm cách nào để tiến hành điều khiển quá trình dạy học diễn ra một cách hiệu quả?* Môn học “Lý luận dạy học” sẽ giúp chúng ta trả lời cho câu hỏi đó.

Lý luận dạy học có thể hiểu là môn khoa học nghiên cứu bản chất, mục đích, các quy luật và các yếu tố ảnh hưởng đến quá trình dạy học nhằm tìm ra cơ sở khoa học của việc dạy tốt, học tốt, trên cơ sở đó đưa ra hệ thống những biện pháp hữu hiệu để nâng cao chất lượng của dạy và học => Có thể nói lý luận dạy học là là lí thuyết của dạy và học.

Lý luận dạy học nghiên cứu những vấn đề chung nhất của quá trình dạy học được gọi là **Lý luận dạy học đại cương** (general didactics).

Lý luận dạy học nghiên cứu quá trình dạy học cho một ngành học, môn học cụ thể được gọi là **Lý luận dạy học bộ môn** (special didactics).

1.2.2. Đối tượng, chức năng, nhiệm vụ của Lý luận dạy học đại cương

a. Đối tượng

Đối tượng nghiên cứu của lý luận dạy học là Quá trình dạy học diễn ra trong nhà trường. Lý luận dạy học đại cương sẽ nghiên cứu những vấn đề chung nhất về bản chất, mục tiêu của quá trình dạy học, các nguyên tắc cần tuân thủ trong dạy học, các yếu tố ảnh hưởng đến quá trình dạy học như nội dung dạy học, phương pháp dạy học, phương tiện dạy học, các điều kiện dạy học, kiểm tra đánh giá trong dạy học ... cũng như những mối quan hệ giữa chúng.

b. Chức năng, nhiệm vụ

Nghiên cứu bản chất của quá trình dạy học, mối quan hệ biện chứng của các yếu tố ảnh hưởng đến quá trình dạy học để từ đó tìm ra các quy luật, nguyên tắc chung chi phối quá trình đó nhằm đưa ra được các biện pháp phù hợp góp phần nâng cao chất lượng dạy và học.

1.2.3. Mối quan hệ của Lý luận dạy học với các khoa học khác

- Triết học và Xã hội học
- Logic học và Tâm lý học

- Sinh học
- Điều khiển học và Toán học

1.3. Vài nét lịch sử của Lý luận dạy học

Trong lịch sử hình thành và phát triển của nhân loại, mỗi giai đoạn đều có các quan điểm dạy học khác nhau từ thấp đến cao. Trong khuôn khổ của bài giảng này chúng tôi sẽ giới thiệu đôi nét về một số quan điểm cũng như hình thức dạy học đã diễn ra trong lịch sử loài người.

1.3.1. “Dạy học” trong thời kì nguyên thủy

Xã hội nguyên thủy là hình thái kinh tế xã hội đầu tiên của loài người. Ba đặc trưng quan trọng nhất để phân biệt giữa người với động vật trong thời kì này đó là:

- Lao động (biết sử dụng và chế tạo công cụ lao động)
- Sử dụng ngôn ngữ
- Có “Giáo dục”

“Giáo dục” trong thời kì này tuy chỉ mới ở hình thức sơ khai nhưng đã rất phân biệt với hoạt động “truyền thụ theo bản năng” để duy trì bản năng giống loài ở động vật (xây tổ ở chim, bắt chuột ở mèo, săn mồi ở hổ ...). Hoạt động giáo dục của Con người ngược lại diễn ra *có mục đích, có ý thức* và chủ yếu thông qua lao động như dạy cách săn bắn, hái lượm... Hình thức dạy học cũng hết sức sơ khai đó là “Thầy” làm mẫu. “Trò” bắt chước cùng với sự trợ giúp của ngôn ngữ. “Thầy” ở đây chính là Bố và Mẹ còn “Trò” là con trai (do bố dạy) và con gái (do mẹ dạy).

=> Kết quả thu được phụ thuộc rất nhiều vào kinh nghiệm cá nhân trong lao động của mỗi người “Thầy” và “Người học” chỉ đạt được một số kĩ năng cần thiết cho cuộc sống (chưa có kiến thức mang tính hệ thống, mới dừng ở mức kinh nghiệm).

1.3.2. “Dạy học” trong thời kì cổ đại (Chiếm hữu nô lệ)

Là hình thái kinh tế xã hội thứ hai của loài người với đặc trưng cơ bản là có sự phân công lao động tự nhiên rõ rệt (lao động trí óc và lao động chân tay) đã phân hoá lại “Giáo dục” trong xã hội. Chỉ một nhóm người trong xã hội (chủ nô, quý tộc) được học về khoa học¹ và nghệ thuật, phần còn lại là những người lao động. Trong xã hội phân cấp thành ba tầng lớp xã hội đó là:

- Tầng lớp trí thức (linh mục, triết gia, nghệ nhân) được đào tạo về khoa học và nghệ thuật.

---

¹ Trong thời kì này, kinh nghiệm xã hội đã được hệ thống thành một số ngành khoa học như Ngôn ngữ học, Thuật hùng biện, Phép biện chứng, Thiên văn học, Số học, Hình học và Nhạc